

Autora eks.

124

Kārlis Draviņš

VĒL PAR KRISTOFORA PĪREKERA GRAFIKAS SISTĒMU.

Särtryck ur: S P R Å K L I G A B I D R A G (SprB.).
MEDDELANDEN från seminarierna i sla-
viska språk, jämförande språkforskning,
finsk-ugriska språk och östasiatiska
språk vid Lunds Universitet. Vol. 2
N:r 9.

L u n d
1 9 5 7

Kārlis Draviņš

Vēl par Kristofora Fīrekera grafikas sistēmu.

Mēģinājums sīkāk izpētīt un aprakstīt Kristofora Fīrekera grafikas sistēmu tika publicēts šī izdevuma (Sprāklīga Bidrag) iepriekšējā (8.) burtnīcā, Lundā 1957.g., 42.-93. lpp. Kā tur jau norādīts, autoram, to sarakstot, nebija pieejami it visu to manuskriptu fek-simili, kur teksti rakstīti t.s. Fīrekera ortografijā, lietājot tās īpatnējās virgulētās burtu zīmes. Drīz pēc minētā raksta pabeigšanas man bija iespējams ieskatīties arī tā dēvētā Bichnera albuma¹⁾ fotokopijās. Tani atrodamās mazās latviešu gramatikas²⁾ teksti kādā daļā rakstīti ar virgulētiem konsonantiem un ar tādiem pat vokāļiem³⁾ - tāpat kā Fīrekera pašrocīgos manuskrip-tos⁴⁾. Ar to bija radusies iespēja papildināt manis SprB 8, 53.lpp. sniegto burtu tabulu.

Latviešu gramatikas teksts Bichnera albumā sākas 3. lappusē un ar pārtraukumiem pa posmiem turpinās līdz 340. lappusei; tas ierakstīts vietās, kas citu tekstu starpā toreiz vēl bijušas baltas. Pārlūkojot šīs grama-tiskās piezīmes (teksta paraugu skat. attēlā!), neapšau-bāmi konstatējams, ka ierakstītājs ir bijis pats Mārtiņš Bichners (Büchner), kādreizējais Engures un vēlāk Slokas mācītājs⁵⁾. Viņš saviem ierakstiem dažās vietās pievie-nojis arī savu parakstu, pie kam rokraksts tur pilnīgi saskan ar to, kurā uzejama minētā latviešu gramaticine.

Bichnera rakstīto latviešu tekstu grafika un pa-reizrakstība nav viscaur vienāda; burti ar virgulāciju uzejami tikai kādā to daļā. Vokāļi ar pārsvītrājumiem

tur sastopami zemāk minētā formā (burti še sniegti vispārinātā formā, gluži mazās ikreizējās svārstības neievērojot; pirmais skaitlis nozīmē lappusi Bichnera albumā, otrs, likts aiz slīpās svītras, lappusi Arbuzova publicējumā FBR 5, 1925.g.⁶⁾).

ay (piem. 3/111, 4/112, 5/112 u.c.);
āy (vienīgais gadījums 3/111);
ey (3/111, 4/111, 4/112 u.c.);
E (3/111);
ē, ē (3/111, 4/112, 5/112, 266/116);
et, ey (piem. 3/111, 4/112, 5/112, 268/120 u.c.);
ēt (4/112);
ē (vienīgais gadījums 4/112);
ū (" " 5/112).

No virgulētiem konsonantiem Bichnera gramatikas ierakstos atrod sekošos:

ž, ž (= ģ) (4/112, 5/112);
g (3/111, 5/112, 7/114, 8/115);
k, k (3/111, 5/112);
t, t, t (3/111, 5/112, 276/124);
ny, nx (4/111, 5/112);
r (4/112, 5/112);

Īpaši jāatzīmē s- un arī š-burta daudzās rakstības variācijas; tā s-burts rakstīts šādos veidos:

š, š, š, š, š (= s), arī kā mazāks pārsvīt-
rāts š, kas, kā vērojams, ir s) (3/111, 4/112,
7/114, 270/119, 272/118);
f, f, f, f, f, arī fs, sf, ff, ff (stipri līdzīgs
š-burtam, skat. zemāk!), yf (3/111, 4/112,
5/112, 268/120, 269/121, 270/119, 273/117 u.c.).

Šnācenis š rakstīts šādās variācijās:

š3, š3, š3, š3 (4/112, 5/112).

Ja šo burtu rindu salīdzinām ar tabulu izdevuma

Sprāklīga Bidrag 8. nra 53.lpp., tad redzams, ka Bichnera ieraksti atļauj vietumis to papildināt, vietumis atkal apstiprināt autora minējumus (tie tur likti kvadrātiekvās). Par virgulētajiem un citiem burtiem Bichnera rakstījumā piebilstams vēl sekošais:

- 1) ā-burts vienā vietā (3/111) rakstīts kā ā, t.i. ar divkāršu garuma apzīmējumu⁷⁾. Jājautā, vai tas, varbūt, nav burta â (skat. SprB 8,52. un sek. lpp.) rakstības variants.
- 2) č-burta rakstībā apstiprinās autora doma, ka tas var būt rakstīts ar virgulējumu caur apakšējo svītru (astīti), skat. augstāk.
- 3) Dz tiešām rakstīts kā Dž (7/114), kāpēc droši var sacīt, ka arī dž un Dž būs tikuši rakstīti dž un Dž.
- 4) g-burts uzejams formā ar virgulu, kas vilkta slīpi caur burta apakšējo cilpu, t.i. g.
- 5) Bichners ī-burtu rakstījis, virgulēdams ne caur kājiņu, bet caur stabiju.
- 6) Apstiprinās autora minējums, ka iespējams variants k (= k). Bichnera rakstījumā virgula vilkta gan guliski, gan slīpi; jāsecina, ka virgulas lenķim šinī gadījumā nav bijis sevišķas nozīmes.
- 7) n-burtam ir arī variants ŋ un ŋ, kur virgula nešķērso burta kājiņas lociņu, bet pašu burtu drusku augstāk.
- 8) r-burts virgulēts ar slīpu (ne gulisku) svītriņu.
- 9) s-burta (lielā un mazā) rakstībā daudzie varianti liecina, ka Bichnera uztverē šē virgulas pozīcijai, garumam un slīpumam nav bijis izšķirīgas nozīmes.
- 10) š-burts uzejamos paraugos virgulēts ar slīpu svītriņu, sal. SprB 8, 53.lpp.
- 11) ū-burts vienā vietā (4/112) rakstīts kā ū; līdzī-

gi kā pie garā ā jājautā, vai tas nav burta \hat{u} variants. Līdzīgi varam jautāt par \hat{u} (5/112) - vai tas nav citur tā laika rakstos uzejamā \underline{u} ar jumtiņu, t.i. \hat{u} variants.

12) Lielo \underline{z} tiešām uzejam domājamā formā, t.i. kā S (4/112).

13) \underline{z} -burtu Bichners rakstījis gan kā β , gan arī kā β .

Nupat minētie piemēri atļauj dažu iekavu autora sniegtajā burtu tabulā (SprB 8, 53.lpp.) svītrot un reizē ar to papildināt dažu citu burtu rakstību ar jauniem variantiem.

Lasītājam dursies acīs, ka Bichnera gramatikas ierakstos vesela rinda burtu savā grafiskā noveidojumā īsti nesaskan ar tiem, kurus atrodam Kristofora Fīrekerā dziesmā [Tew] Deewu mi/le/t bu/s (skat. SprB 8, 45. lpp.). Pie šī jautājuma autors cer drīz atgriezties kādā citā publicējumā, tāpat kā pie dažiem dokumentējumiem, kas atļauj spriest, kad un kā var būt radusies pazišanās Bichnera un Kristofora Fīrekerā starpā. Par pēdējo ir nenoliedzami pierādījumi šinī pat Bichnera albumā, skat. Arbuzova publicējumā FBR 5, 107. un sek. lpp.

Papildinot rakstu SprB 8. burtnīcā, vēl piebilstams, ka \underline{t} -burta rakstījums ar zenu un bieži vien stabila labajā pusē tikai pievilktu svītrīņu (sal. turpat 53. un 62.lpp.) neparādās tikai t.s. Fīrekerā ortografijā, bet ir pazīstams arī daudzos citos vecāko laiku rokrakstos.

=====

- 1) Skat. L. Arbuzovs, 17 g s. latviešu gramatika bij. Kurzemes hercogu bibliotēkā Pēterpilī, Filologu Biedrības Raksti, 5 sēj., Rīgā 1925.g., 106.-125.lpp., un tur norādīto literatūru; salīdz. L. Bērziņš, turpat, 8. sēj., 1928.g., 156.lpp. (raksta Kristofors Fūrekers un viņa nozīme latviešu literatūrā).
- 2) Publicējis L. Arbuzovs, skat. iepriekšējo piezīmi.
- 3) Sal. Arbuzovs, turpat 110. un sek. lpp.
- 4) Sal. L. Bērziņš, turpat 165. un sek. lpp.; K. Draviņš Par Kristofora Fūrekera grafikas sistēmu un pareizrakstību, SprB 8, Lundā 1957.g., 42. un sek. lpp
- 5) Sal. Arbuzovs, turpat 108. lpp.
- 6) Arbuzova publicējumā, trūkstot attiecīgām burtu zīmēm, virgulētie vokāļi apzīmēti ar gulisku svītrīņu virs burta, bet virgulēto konsonantu apzīmēšanai ņemti pārsvītroti fraktūras burti.
- 7) Sal. Arbuzovs, turpat 111.lpp., 1. parindē.

=====

Z U S A M M E N F A S S U N G.

Der Artikel stellt eine Ergänzung zur Forschung über Christoph Fūreckers graphisches System und seine Rechtschreibung (SprB. 8, 1957, S. 42 - 93) dar; diese ist durch neues, vor kurzem zugänglich gewordenenes Material ermöglicht worden. Es handelt sich um Eintragungen einer fragmentarischen lettischen Grammatik, die in einem Album vom 17. Jh. zu finden sind. Diese Texte stammen von Martin Būchner, dem ehemaligen Pastor zu Engure (d. Angern), Lettland. Ein Teil von diesen Eintragungen ist mit solchen überstrichenen Buchstaben geschrieben, die in der sog. Fūreckerschen Rechtschreibung üblich sind. Das neue Material erlaubt die in SprB. 8, S. 53, gegebene Buchstabentabelle zu ergänzen; es bestätigt auch einige daselbst ausgedrückte Vermutungen des Verfassers.

=====